

în pagină este și ea excelentă. Prin urmare, nu pot decât să recomand cu multă căldură lecturarea ei atât de către publicul pasionat de istorie, cât și de către istoricii avizați.

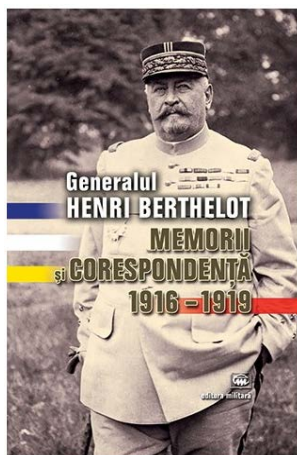
Nicolae DUMBRĂVESCU*

Henri Berthelot, *Memorii și corespondență (1916-1919)*, trad. Mona Iosif, Editura Militară, București, 2012, 440 p.

Apropierea comemorării centenarului debutului Primului Război Mondial a determinat reeditarea unor opere valoroase, cu precădere din spațiul memorialistic¹, iar perioada care circumscrie această reiterare a dus, după cum se poate vedea, la publicarea sau republicarea unor cercetări interesante dedicate temei².

Printre lucrările readuse în atenția cititorilor și a circuitului istoriografic în prima perioadă menționată, se numără și memoriile generalului francez Henri Berthelot, a cărui contribuție în spațiul românesc în timpul conflagrației pomenite nu este deloc neglijabilă. Gândurile lui, așternute fie în paginile jurnalului, fie în cele ale corespondenței, au fost traduse într-un limbaj actual și elegant de către Mona Iosif și au apărut, în anul 2012, la Editura Militară din București. Ediția franceză, respectată cu fidelitate și de către autorii versiunii românești, conține și un amplu studiu introductiv, semnat de către Glenn E. Torrey (p. 9-68), al cărui scop a fost acela de a-l familiariza pe cititor cu biografia și realizările personajului prezentat.

Studiul introductiv este apoi urmat de însemnările lui Berthelot, împărțite în două părți, ce surprind ambele misiuni desfășurate de el în România, cea dintâi în perioada 1916-1918 (p. 69-338), iar cea de-a doua în perioada octombrie 1918 - mai 1919 (p. 349-418), și de o anexă, ce conține notele oficiale ale generalului despre cea de-a doua experiență a lui aici (p. 419-426).

---

* Doctorand, Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia; e-mail: ndumbravescu@yahoo.com.

¹ Cf. Curta 2006; Leu, Albert 1995; Leu, Bocșan 2012; Groza 2012; Leu *et alii* 2013.

² Ca de exemplu Boia 2014; Dumitrescu *et alii* 2014; Torrey 2014; Avram 2014; Bolovan *et alii* 2015; Groza 2014, p. 89-98; Stanca 2015.

Scrisă cu condeiul unui om talentat într-ale literaturii, lucrarea generalului Berthelot se constituie într-o lectură ușoară și reconfortantă atât pentru istoricul care o parcurge cu scopul de a se documenta, cât și pentru cititorul de rând. Amplele referiri la personalitățile cu care personajul principal interferează de-a lungul activității ar putea îngreuna lectura, însă, prin bogatele note explicative din subsolul paginii, ce conțin fie scurte medalioane biografice, fie referiri ample la evenimente importante, editorii reușesc soluționarea acestei potențiale probleme.

Textul propriu-zis își propune redarea evenimentelor, așa cum au fost ele percepute de către autor. De aceea, Berthelot nu menajează pe nimeni. Astfel, de exemplu, scrisorile adresate cumnatei sale, Louise¹, sau însemnările din jurnal² conțin adesea descrieri ce nu măgulesc personajele pe care le au în vedere, chiar dacă acestea sunt nume cunoscute ale vremii, precum generalii Averescu sau Saharov.

Iuliu-Marius MORARIU*

Abrevieri bibliografice

- Avram 2014 - Valeriu Avram, *Cerul în flăcări 1914-1918. Aviația beligeranților în anii Primului Război Mondial*, București, 2014.
- Berthelot 2012 - Henri Berthelot, *Memorii și corespondență (1916-1919)*, București, 2012.
- Boia 2014 - Lucian Boia, *Primul Război Mondial. Controverse, paradoxuri, reinterprețări*, București, 2014.
- Bolovan et alii 2015 - Ioan Bolovan, Gheorghe Cojocaru, Mihaela Tamaș (coord.), *Primul Război Mondial. Perspectivă istorică și istoriografică. Lucrările Conferinței Internaționale „Primul Război Mondial. Perspectivă istorică și istoriografică”*, 3-5 iunie 2014, Cluj-Napoca, 2015.

¹ „Românii sunt, într-adevăr, dincolo de orice imaginație: niciun pic de energie. Crezusem, la început, că vom putea face ceva cu armata lor și eram aproape mulțumiți de rezultate, dar în clipa în care a fost vorba să se lupte serios, s-au transformat într-un stol de vrăbii, în frunte cu ofițerii. Erau câțiva ofițeri francezi cu ei; i-au abandonat într-un mod rușinos. Din fericire, nemții nu au presat prea tare, așa încât i-am putut recupera. Din păcate, am avut trei răniți (Berthelot 2012, p. 120).

² Iată, de exemplu, ce spune el despre generalul rus Saharov: „În sfârșit, Saharov a sosit și asistă în această dimineață la raport, împreună cu șeful său de stat major, Șișkevici. Discuții asupra situației. Nu mă pot abține să amintesc de Surovov, care, în urma victoriei obținute pe același câmp de luptă, a primit titlul glorios de *Rîmniki* și a cărui statuie ecvestră, ridicată la sud de Râmnicu-Sărat, domină întreaga câmpie. Un general rus poate el abandona fără luptă acel loc unde apărarea se prezintă în condiții extrem de favorabile împotriva unui dușman venind de la vest? Imputările mele par să dea rezultate: se ia decizia de a rezista maximum de timp posibil pe Râmnic, cu atât mai mult cu cât terenul pierdut ieri a fost recucerit (*ibidem*, p. 121).

* Doctorand, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca; e-mail: maxim@radiorenasterea.ro.

Recenzii și note de lectură

- Curta 2006 - Virgil Curta, *Growing with the War: A Romanian Volunteer on the Austrian-Italian Front, 1915-1917*, Cluj-Napoca, 2006.
- Dumitrescu *et alii* 2014 - Doru Dumitrescu, Mihai Manea, Mirela Popescu, *Mica Enciclopedie a Marelui Război (1914-1918)*, București, 2014.
- Groza 2012 - Mihai-Octavian Groza, *Documente privind activitatea Consiliului Național Român din Alba-Iulia*, Sebeș, 2012.
- Groza 2014 - Mihai-Octavian Groza, *Pagini din „memorialistica mărunță” a Primului Război Mondial. Însemnările lui Radu Mărgean*, în *Astra Salvensis*, II, 2014, 3, p. 88-98.
- Leu, Albert 1995 - Valeriu Leu, Carmen Albert, *Banatul în memorialistica „măruntă” sau istoria ignorată (1914-1919)*, Reșița, 1995.
- Leu, Bocșan 2012 - Valeriu Leu, Nicolae Bocșan (ed.), *Marele Război în memoria bănățeană (1914-1919)*, Cluj-Napoca, 2012.
- Leu *et alii* 2013 - Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, Mihaela Bedecan (ed.), *Marele Război în memoria bănățeană (1914-1919)*, vol. II, *Memoriile lui Pavel Jumanca*, Cluj-Napoca, 2013.
- Stanca 2015 - Sebastian Stanca, *Contribuția preoțimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1919)*, ediție, studiu introductiv, note și indici de Mihai-Octavian Groza, Mircea-Gheorghe Abrudan, Cluj-Napoca, Deva, 2015.
- Torrey 2014 - Glenn E. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, București, 2014.

LISTA ABREVIERILOR

ActaMN	- Acta Musei Napocensis. Cluj-Napoca.
ActaMP	- Acta Musei Porolissensis. Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău.
ADB	- Allgemeine Deutsche Biographie. Verlag Duncker & Humblot. Leipzig.
AÉ	- Archaeologiai Értesítő a Magyar régészeti, művésztörténeti és éremtani társulat tudományos folyóirata. Budapest.
AHA	- Acta Historiae Artium. Akadémiai Kiadó. Budapest.
AI	- Artificial Intelligence. Elsevier. Amsterdam.
AIAC	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj. Cluj-Napoca (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „George Bariț”).
AIIAI/AIIX	- Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași. (din 1990 Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol” Iași).
AIIN	- Anuarul Institutului de Istorie Națională. Universitatea „Regele Ferdinand I”. Cluj-Sibiu, Sibiu.
AISC	- Anuarul Institutului de Studii Clasice. Cluj.
AJJ	- Arktika: jekologija i jekonomika. Institut jadernoj bezopasnosti Rossijskoj akademii nauk. Moskva.
AJN	- American Journal of Numismatics. American Numismatics Society. New York.
AJPA	- American Journal of Physical Anthropology. The Official Journal of the American Association of Physical Anthropologist. Baltimore.
AM	- Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași.
AMZ	- Arheološki muzej u Zagrebu. Zagreb.
AnB	- Analele Banatului (serie nouă). Timișoara.
AnUB-I	- Analele Universității din București - Istorie. Universitatea din București.
Apulum	- Apulum. Acta Musei Apulensis. Muzeul Național al Unirii Alba Iulia.
ArchKözl	- Archaeologiai Közlemények. Pesten.
ARCS	- American Review of Canadian Studies. Association for Canadian Studies in the United States. New York.
Argesis	- Argesis. Studii și Comunicări. Muzeul Județean Argeș. Pitești.
ArhMed	- Arheologia Medievală. Reșița, Cluj-Napoca.

Lista abrevierilor

- ArhMold** - Arheologia Moldovei. Institutul de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” Iași.
- ASS** - Asian Social Science. Canadian Centre of Science and Education. Toronto.
- Astra Salvensis** - Astra Salvensis. Cercul Salva al ASTRA. Salva.
- ASUAIC-I** - Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (serie nouă). Secțiunea IIIe. Istorie. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.
- ATS** - Acta Terrae Septemcastrensis. Sibiu.
- AUASH** - Annales Universitatis Apulensis. Series Historica. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- BAMNH** - Bulletin of the Alabama Museum of Natural History. The University of Alabama. Tuscaloosa.
- BCȘS** - Buletinul Cercurilor Științifice Studențești. Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia.
- BG** - Byllye Gody. Sochi State University. Sochi.
- BMS** - Bibliotheca Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
- BOR** - Biserica Ortodoxă Română. Patriarhia Română. București.
- BpRég** - Budapest Régiségei. Budapest.
- BSNR** - Buletinul Societății Numismatice Române. București.
- Caietele CIVA** - Caietele CIVA. Asociația „Cercul de Istorie Veche și Arheologie” Alba Iulia.
- CArh** - Cercetări arheologice. București.
- Carpica** - Carpica. Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău.
- CH** - Church History. Cambridge University Press. Cambridge.
- CN** - Cercetări Numismatice. Muzeul Național de Istorie a României. București.
- ComȘtMediaș** - Comunicări Științifice. Mediaș.
- Corviniana** - Corviniana. Acta Musei Corvinensis. Hunedoara.
- CPF** - Cahiers des Portes de Fer. Beograd.
- Cumania** - A Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetének Évkönyve. Kecskemét.
- Dacia** - Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie. București, I, (1924) - XII (1948). Nouvelle série: Revue d'archéologie et d'histoire ancienne. București.
- Danubius** - Danubius. Muzeul de Istorie Galați.
- e-COM** - e-Conservation online magazine. Vila do Conde. Portugalia.
- EphNap** - Ephemeris Napocensis. Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca.

Erdély Múzeum	- Erdély Múzeum. Erdélyi Múzeum-Egyesület. Cluj-Napoca.
FVL	- Forschungen zur Volks- und Landeskunde. Sibiu.
Geopolitics	- Geopolitics. Taylor & Francis. London.
Glasul Bisericii	- Glasul Bisericii. Mitropolia Munteniei și Dobrogei. București.
GNS	- Gumanitarnye nauki v Sibiri. Sibirskoe otdelenie Rossijskoj akademii nauk. Novosibirsk.
Graiul Maramureșului	- Graiul Maramureșului. Baia Mare.
HCS	- Historia y comunicación social. Departamento de Historia de la Comunicación Social de la Facultad de Ciencias de la Información. Universidad Complutense Madrid.
HHCT	- History and Historians in the Context of the Time. Academic Publishing House <i>Researcher</i> . Sochi.
HIR	- Harvard International Review. Harvard International Relations Council at Harvard University. Cambridge (Massachusetts).
IJI	- Istoriko-jekonomicheskie issledovanija. Bajkal'skij gosudarstvennyj universitet Ekonomiki I prava. Irkutsk.
IJMS	- Indian Journal of Marine Sciences. National Institute of Science Communication and Information Resources. New Delhi.
Istros	- Istros. Muzeul Brăilei. Brăila.
IV	- Istoricheskiy vestnik. Izdatelskiy dom B. B. Glinskogo. Sankt Peterburg.
IVUZ	- Izvestija vysshih uchebnyh zavedenij. Severo-Kavkazskij region. Serija: Obshhestvennye nauki. Rostov-na-Donu.
Îndrumător pastoral	- Îndrumător pastoral. Episcopia Ortodoxă Română de Alba Iulia.
JBSM	- Jahrbuch des Burzenländer Sächsischen Museums. Kronstadt (Brașov).
JeKO	- Izdatelskiy Dom ECO. Novosibirsk.
JGlassStud	- Journal of Glass Studies. The Corning Museum of Glass. New York.
JGRO	- Journal of Geophysical Research: Oceans. AGU Publications. Washington.
JHA	- Journal for the History of Astronomy. SAGE Publications (UK). London.
JHG	- Journal of Historical Geography. Elsevier. Amsterdam.
JPIPSS	- The Journal of Power Institutions of Post-Soviet Societies. Paris.

Lista abrevierilor

JRGZM	- Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums zu Mainz.
KHKM	- Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk. Warszawa.
Materiale	- Materiale și cercetări arheologice. București.
MedievArchaeol	- Medieval Archaeology. Society for Medieval Archaeology. London.
MemAntiq	- Memoria Antiquitatis. Complexul Muzeal Județean Neamț. Piatra Neamț.
MFME	- A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Studia Archaeologica. Szeged.
MMJ	- Metropolitan Museum Journal. The Metropolitan Museum of Art. New York.
MPEA	- Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár. Budapest.
MTT	- Magyar Történelmi Tár. Magyar Tudományos Akadémia. Budapest.
NET	- Nurse Education Today. Elsevier. Amsterdam.
NGB	- New German Biography. Bayerische Akademie der Wissenschaften. München.
Niva	- Niva. Petrograd.
NK	- Numizmatikai Közlöny. Magyar numizmatikai társulat. Budapest.
ODIL	- Ocean Development and International Law. Taylor & Francis. London.
OK	- Orvostörténeti közlemények / Communicationes de historia artis medicinae. Semmelweis Orvostörténeti Múzeum. Budapest.
Oltenia	- Oltenia. Studii și Comunicări. Arheologie-Istorie. Muzeul Olteniei. Craiova.
Pallas	- Pallas. Revue d'études antiques. Université de Toulouse le Mirail. Toulouse.
PG	- Political Geography. Elsevier. Amsterdam.
Polar Geography	- Polar Geography. Taylor & Francis. London.
Pontica	- Pontica. Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.
Porțile Cetății	- Porțile Cetății. Sebeș.
PR	- Polar Record. Cambridge University Press. Cambridge.
PUM	- Programm des evangelischen Unter-Gymnasium A. B. in Mühlbach. Sebeș.
RB	- Revista Bistriței. Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud. Bistrița.
Revista istorică	- Revista istorică: dări de seamă, documente și notițe. București (1925-1941).
RGI	- Revista generală a învățământului. București.

RHSEE/RESEE	- Revue historique du sud-est européen. Academia Română. București, Paris (din 1963 Revue des études sud-est européennes).
RI	- Revista de Istorie (din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
RIR	- Revista istorică română. Institutul de Istorie Națională din București.
RJTP	- Regional'naja jekonomika: Teorija i praktika. Finansy i Kredit. Moskva.
RMM-MIA	- Revista Muzeelor și Monumentelor. Monumente Istorice și de Artă. București.
RRH	- Revue Roumaine d'Histoire. Academia Română. București.
RSM	- Rossija i sovremennyj mir. Institut nauchnoj informacii po obshhestvennym naukam Rossijskoj akademii nauk. Moskva.
SAA	- Studia Antiqua et Archaeologica. Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași.
SAI	- Studii și articole de istorie. Societatea de Științe Istorice și Filologice a RPR. București.
Sargetia	- Sargetia. Acta Musei Devensis. Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva.
SCB	- Studii și cercetări de bibliologie. Academia Română. București.
SCIM	- Studii și cercetări de istorie medie. București.
SCIV(A)	- Studii și cercetări de istorie veche. București (din 1974, Studii și cercetări de istorie veche și arheologie).
SCJ	- Southern Communication Journal. Southern States Communication Association. Philadelphia.
SCN	- Studii și Cercetări de Numismatică. Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București.
SG	- Soziale Geschichte. Stiftung für Sozialgeschichte des 20. Jahrhunderts. Bremen.
SGP	- Sovetskoe gosudarstvo i pravo. Nauka. Moskva.
Signs	- Signs. Journal of Women in Culture and Society. University of Chicago Press. Chicago.
SMIM	- Studii și materiale de istorie modernă. Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” București.
SMK	- Somogyi Múzeumok Közleményei. A Somogyi Megyei Múzeumok.
Societatea de mâine	- Societatea de mâine. Cluj (1924-1945).
SPS	- Sovremennye proizvoditel'nye sily. Sovet po izucheniju proizvoditel'nyh sil, Ministerstvo jekonomicheskogo razvitiya Rossijskoj Federacii i Rossijskoj akademii nauk. Moskva.

Lista abrevierilor

- SRFJP** - Sever i rynek: formirovanie jekonomicheskogo porjadka. Institut ekonomicheskikh problem im. G. P. Luzina. Apatity.
- SS** - Sovetskij Sever. Oblastnoy Komitet Narymskogo okruga KPSS. Kolpashevo.
- StComSibiu** - Studii și comunicări. Arheologie-istorie. Muzeul Brukenthal. Sibiu.
- StComSM** - Studii și comunicări. Muzeul Județean Satu Mare.
- StRI** - Studii. Revistă de istorie (din 1974 Revista de istorie și din 1990 Revista istorică). Academia Română. București.
- SUCH** - Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica. Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu.
- SVS** - Supplément de la vie spirituelle. Le Edition de Cerf. Paris.
- SympThrac** - Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie. București.
- Terra Sebus** - Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis. Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș.
- Thraco-Dacica** - Thraco-Dacica. Institutul Român de Tracologie. București.
- Történelmi Szemle** - Történelmi Szemle. Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének. Budapest.
- TP** - Telecommunications Policy. Elsevier. Amsterdam.
- Transilvania** - Transilvania. Centrul Cultural Interetnic Transilvania. Sibiu.
- Tyragetia** - Tyragetia. Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei. Chișinău.
- Ungarische Jahrbücher** - Ungarische Jahrbücher. Berlin.
- VCGU** - Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Cheljabinskij gosudarstvennyj universitet. Chelyabinsk.
- VIZ** - Voенno-istoricheskii zhurnal. Moskva.
- VKGU** - Vestnik Kazanskogo Gosudarstvennogo Universiteta. Kazanskij (Privolzhskij) federal'nyj universitet. Kazan.
- VMZ** - Voенno-meditsinskii zhurnal. Moskva.
- VRJU** - Vestnik Rossijskogo jekonomicheskogo universiteta im. G. V. Plehanova. Rossijskij. Gosudarstvennyj universitet imeni G. V. Plehanova. Moskva.
- VSA** - Vestnik Severnogo (Arkticheskogo) federal'nogo universiteta, serija: Gumanitarnye i Social'nye Nauki. Severnyj (Arkticheskij) federal'nyj universitet imeni M. V. Lomonosova. Arkhangelsk.
- VTP** - Voprosy teorii i praktiki. Izdatelskiy Dom Gramota. Tambov.

- WI** - Die Welt des Islams. Internationale Zeitschrift für die
Forschung des modernen Islams. Brill.
- WJC** - Western Journal of Communication. Western States
Communication Association. Philadelphia.
- ZEKM** - Zhurnal eksperimental'noi i klinicheskoi meditsiny.
Novosibirskii gosudarstvennyi meditsinskii universitet.
Novosibirsk.
- ZfSL** - Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde.
Gundelsheim.